

Pojmovanja "normalnosti" procesov v družini; funkcionalnost in kompetentnost družinskega sistema

The concept of 'normality' in the family processes; functionality and competence of the family system

Olga Poljšak Škraban

Povzetek

Olga Poljšak Škraban, dr. soc. ped., Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva pl. 16, 1000 Ljubljana. *Družina in družinsko življenje se v zadnjih desetletjih pomembno spreminjata. To ugotovitev potrjujejo tako subjektivna izkustva posameznikov kot znanstvena raziskovanja. Spreminjanje pa prinaša s seboj tudi vrsto problemov, na katere pogosto družine niso pripravljene. V članku se skozi pojmovanja različnih avtorjev srečamo s koncepti, ki poudarjajo pomembne procese, ki prispevajo k zdravemu funkcioniranju družine. Namen članka je pregledati pojmovanja "normalnosti" procesov v družini ter se dotakniti pojma funkcionalnosti in kompetentnosti družinskega sistema s ciljem ozaveščanja problemov, ki lahko nastanejo v raznolikih družinskih sistemih, in iskanja poti pomoči zanje.*

Ključne besede: družinski sistem, procesi v družini, normalnost, funkcionalnost, kompetentnost.

Abstract

Family and family life have significantly changed in the last few decades. This claim has been confirmed by personal experiences as well as by scientific research. The changing has brought about a string of problems for which many families are not prepared. This paper presents various approaches by many writers, introducing concepts underlining the important processes that contribute to the functioning of a healthy family. The goal of the paper is to address the notion of 'normality' in the family processes and to touch upon the functionality and competence of the family system, in order to create an awareness of the problems emerging in diverse family systems and how to seek help.

Key words: *family system, family processes, normality, functionality, competency.*

Uvod

Družina in družinsko življenje se v zadnjih desetletjih pomembno spreminjata. To ugotovitev potrjujejo tako subjektivna izkustva posameznikov kot znanstvena raziskovanja. Švab (2001: 1) navaja, da »bolj ko se zdi, da se družinsko življenje intenzivno spreminja in umika od modernega družinskega modela, več je nejasnosti in manj konsenza o tem, kako se spreminja, katere smeri ubira oziroma kako se nam sploh kaže in kako ga doživljamo«.

Namen članka je pregledati pojmovanja "normalnosti" procesov v družini ter se dotakniti pojma funkcionalnosti in kompetentnosti družinskega sistema z namenom ozaveščanja problemov, ki lahko nastanejo v raznolikih družinskih sistemih, in iskanja poti pomoči zanje.

V svojem pojmovanju družine izhajam iz definicije družine, ki jo prav zaradi velikih sprememb definira Petzold (1996: 39) precej ohlapno. Družino pojmuje kot posebno socialno skupino, za katero so značilni intimnost in medgeneracijski odnosi.

“Normalnost” družinskih procesov

Teoretiki, raziskovalci in družinski terapevti so skušali vedno znova odgovoriti na vprašanje, kaj je “normalna”, zdrava družina. Vedno bolj se zavedamo, da na poglede na normalnost vplivata socialna konstrukcija in naš referenčni okvir, odvisen od subjektivne pozicije opazovalca in od prevladujoče kulture. Walsheva (1993) je pripravila pregled konceptov “normalnosti” družine ter njihovega vpliva na razumevanje in zdravljenje družinske disfunkcionalnosti z namenom osvetlitve in posodabljanja pojma.

Na podlagi ugotovitev Offerja in Sabshina, ki sta razdelala definicije “normalnosti” osebnosti, je izpeljala štiri temeljne perspektive družinske normalnosti (prav tam). Gre za:

- a) Medicinski model, ki pojmuje družino kot normalno, zdravo, če nobeden od družinskih članov ne kaže simptomov bolezni. Torej gre za negativen kriterij – za odsotnost patologije. Omejitev modela je v dejstvu, da pomeni zdravo funkcioniranje družine več kot le odsotnost simptomov. Minuchin (1974) poudarja, da ni družine, ki ne bi imela občasnih težav. Drugi problem pristopa leži v pojmovanju, da pomeni simptom pri enem od članov družine že disfunkcionalnost sistema, kar je bilo v raziskavah ovrženo (npr. Walsh in Olson, 1989 po Walsh, 1993).
- b) Povprečno funkcioniranje družine – normalna družina naj bi predstavljala povprečje v normalni porazdelitvi. Kar naj bi pomenilo, da je deviantno vse, kar je pod in nad povprečjem, česar seveda tudi ne moremo sprejeti. Tako bi bile tudi optimalne družine (nad povprečjem) deviantne.
- c) Optimalno funkcioniranje družine, ki se pojmuje kot uspešno v doseganju družinskih nalog ter promociji rasti in dobrega počutja družinskih članov. Koncept omejuje vpliv socialnih norm na pojmovanje uspešnosti – torej lahko govorimo o optimalnosti le znotraj ene kulture.
- d) Normalnost, razumljena kot proces. Gre za procese integracije vzdrževanja družinske enote in njene sposobnosti vzdrževanja pogojev, ki omogočajo rast in dobro počutje družinskih članov skozi čas. V bistvu temelji koncept na zgoraj navedenem, vendar poudarja poleg optimalnega funkcioniranja še prožnost skozi različna razvojna obdobja družine.

V času postmoderne obstajata splošno razširjen občutek glede razkroja družine ter zmeda glede strukture in pomena družinskih odnosov v vprašanju, kaj je "normalno" (tipično, pričakovano) v življenju družine in kako zgraditi zdrave družine, ki funkcionirajo optimalno (prav tam). Mit, da je popolna (dvostarševska izvorna) družina bolj zdrava od drugih oblik družine, je preživet. Pomembna razlika med družinami, ki bolj ali manj dobro funkcionirajo, se ne nanaša na vprašanje, kdo tvori družino, temveč na kakovost odnosov in sposobnost adaptacije v družini – torej na kakovost procesov v družini, na katere moramo gledati skozi socialni in razvojni kontekst.

Koncept funkcionalnosti nasproti disfunkcionalnosti je bil pogosto uporabljen za definiranje normalnosti družinskega funkcioniranja. Nanaša se na vrednotenje uporabnosti družinskih vzorcev v doseganju družinskih ciljev. Pri vrednotenju, kaj je funkcionalno oz. disfunkcionalno, je treba upoštevati naslednje: 1. poglede na normalnost in zdravje vseh družinskih članov, 2. razmere in razvojne možnosti obdobja, v katerem se nahaja družina, 3. ekonomske in 4. kulturne okoliščine.

Bolje in manj stigmatizirano je govoriti o **funkcionalnosti vzorcev vedenja oz. procesov funkcionalnosti**, kajti v sistemu je lahko neko vedenje funkcionalno za starše, za otroke pa ne. Tako se moramo, ko govorimo o funkcionalnosti, vedno vprašati, za koga in za kaj je nekaj funkcionalno (Walsh, 1993: 9). Mnogi starši uspevajo obdržati družino in otroke funkcionalne za visoko ceno odnosa s partnerjem in osebnega dobrega počutja.

Vsako ocenjevanje funkcionalnosti družin mora vsebovati tudi ocenitev sredstev, s katerimi družina razpolaga, in vpliv drugih socialnih sistemov (zaposlitev staršev, socialna politika ipd.).

Mc Mastrov model funkcionalnosti družine (MMFF) (Epstein, Bishop, Ryan, Miller in Keitner, 1993) je pragmatični model, ki opredeljuje tiste značilnosti funkcioniranja družine, ki imajo največji vpliv na emocionalno in fizično zdravje družinskih članov. Avtorji so model izgrajevali in dopolnjevali glede na rezultate raziskav zadnjih tridesetih let in glede na sodobne teoretične poglede. Ugotavljajo, da so v teh letih hitre in obsežne spremembe v družbi vplivale tako na družinsko življenje kot tudi na metode raziskovanja družine. Največje spremembe so se zgodile na področju vloge ženske v družini in družbi, kar se odraža seveda tudi v partnerskih odnosih in v odnosih staršev

do otrok. Še vedno pa veljajo nekateri izsledki prvih študij, in to so:

- spremenljivke organizacijskih, strukturnih in transakcijskih vzorcev družinskega sistema močneje determinirajo vedenje družinskih članov kot pa intrapsihične spremenljivke,
- emocionalno zdravje otrok je tesno povezano s kvaliteto emocionalnega odnosa med staršema ter
- pomemben element raziskovanja družine je upoštevanje razvojnega obdobja, v katerem se družina nahaja (npr. družine, v katerih je najstarejši član adolescent, imajo največ težav z učinkovitim reševanjem problemov).

Model temelji na sistemski teoriji. Da bi razumeli strukturo in organizacijo družine ter vzorce transakcij v družini, raziskujejo avtorji naslednje značilnosti družine, pri čemer vsako dimenzijo označujejo na kontinuumu od najbolj do najmanj učinkovitega funkcioniranja:

- Način reševanja problemov se nanaša na sposobnost družine za reševanje problemov, ki ohranja njeno učinkovito funkcioniranje. Družinski problemi so lahko instrumentalne in emocionalne narave. Tiste družine, ki ne zmorejo reševati instrumentalnih problemov, tudi težko rešujejo emocionalne probleme, obratno pa ni nujno. Avtorji opišejo učinkovito reševanje problemov s sedmimi zaporednimi stopnjami, skozi katere se ocenjuje učinkovitost družine pri reševanju problemov.
- Komunikacijo definirajo kot izmenjavo informacij znotraj družine. Tudi komunikacija je instrumentalne in emocionalne narave, lahko je tudi bolj ali manj jasna in neposredna. Avtorji poleg verbalne ocenjujejo tudi neverbalno komunikacijo.
- Družinske vloge definirajo kot ponavljajoče se vzorce vedenja, preko katerih družinski člani izpolnjujejo naloge družine. Obstaja pet v vsaki družini potrebnih in ponavljajočih se nalog, ki jih mora družina vedno znova izpolniti, da je učinkovita. Gre za 1. zagotavljanje osnovnih virov za preživetje, 2. medsebojno skrb in podporo, 3. zadovoljstvo s spolnostjo pri starših, 4. zagotavljanje osebnega razvoja članov, 5. vzdrževanje in upravljanje družinskega sistema – sprejemanje odločitev, vzpostavljanje mej z zunanjim svetom, kontrolo vedenja članov družine, ravnanje z denarjem v gospodinjstvu in ravnanje z zdravjem. Pomembna sta razporeditev vlog in odgovorno ravnanje v vlogi.

- Čustvena dovzetnost je sposobnost čustvene komunikacije – adekvatnega čustvenega odgovora s primerno kakovostjo in jakostjo čustev.
- Čustvena vpletenost je stopnja zanimanja za interese in kaže na vrednost posameznih aktivnosti in interesov družinskih članov.
- Kontrola vedenja – gre za vzorce vedenja, ki jih družina oblikuje: 1. v fizično nevarnih situacijah, 2. v situacijah, kjer se izražajo psihične in biološke potrebe in težnje članov družine, in 3. v situacijah, ki se nanašajo na medosebno socialno vedenje znotraj družine in izven nje.

Simon in Stierlin (po Brajša, 1990) podobno menita, da je razlika med funkcionalnimi in disfunkcionalnimi družinami predvsem v strategijah reševanja problemov, emocionalni klimi družine, sposobnosti spreminjanja skozi različna življenjska obdobja družine, uravnoteženju bližine in oddaljenosti v odnosih ter v ustvarjanju funkcionalnih mej med generacijami.

D. Olson s sodelavci (1989) govori o treh aspektih zakonskega in družinskega vedenja – kohezivnosti (angl. cohesion), prilagodljivosti (angl. adaptability) in komunikaciji. Kohezivnost in prilagodljivost sta lahko organizirani v tako imenovan cirkumpleksni model, ki identificira 16 tipov zakonskih in družinskih sistemov.

Kohezivnost je definirana skozi prisotnost emocionalnih vezi med člani družine – v bistvu pomeni ravnotežje med razmejenostjo in povezanostjo med njimi.

Kaže se skozi: emocionalno povezanost, razmejenost, koalicijo, čas, prostor, prijatelj, odločanje, interese in prosti čas.

Obstajajo štiri stopnje kohezivnosti, ki so razvrščene od nepovezanosti (angl. disengaged) in ločenosti (angl. separated) do povezanosti (angl. connected) in vpletenosti (angl. enmeshed). Ko je stopnja kohezije visoka (vpleteni sistemi), gre za lojalnost družini in strinjanje z njo, kar omejuje individuacijo članov družine. Drugo skrajnost predstavljajo družine, ki spodbujajo visoko stopnjo avtonomije, vendar je občutek pripadnosti in zavezanosti v njih šibek. V družinah, ki so v sredini kontinuuma, so posamezniki sposobni doživeti in uravnotežiti neodvisnost s povezanostjo z družino.

Prilagodljivost pomeni fleksibilnost družinskega sistema. Tudi pri tej dimenziji gre za vzpostavitev pravega ravnotežja.

Avtorji definirajo prilagodljivost kot sposobnost sistema, da spremeni strukturo moči, vloge, pravila oz. meje in način razreševanja konfliktov, če je to treba.

Štiri stopnje prilagodljivosti so razvrščene na kontinuumu od toge, strukturirane, fleksibilne do kaotične. Tudi za ta kontinuum velja, da sta srednji stopnji primernejši.

Komunikacija v družini je tretja dimenzija cirkumpleksnega modela, ki vzpodbuja ali pa zavira drugi dve dimenziji, zato kot dimenzija ni vključena v grafični prikaz modela. Pozitivna komunikacija se kaže skozi empatijo ter aktivno poslušanje in podpiranje drug drugega, negativna pa skozi dvojna sporočila, kritiziranje ipd. Negativna komunikacija zmanjšuje sposobnost družine, da bi si čustva izmenjala in podelila.

V modelu Olsona in sodelavcev (1989) obstajajo tri bazične skupine ali tipi družin. Odprte (uravnotežene) družine so tiste, v katerih je prisotno ravnotežje med kohezivnostjo in prilagodljivostjo. Gre za zdrave in funkcionalne sisteme.

Zaprte (skrajne) družine so tiste, ki so ekstremne na obeh dimenzijah, in predstavljajo motene, disfunkcionalne sisteme.

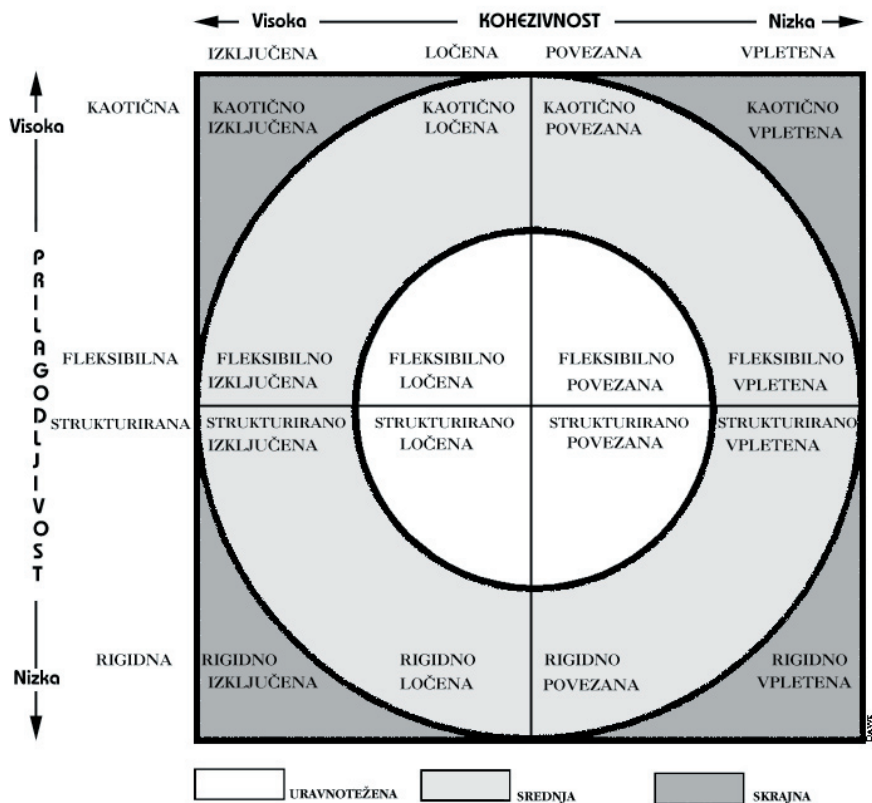
Srednje (angl. mid-range) družine pa so tiste, ki so ekstremne le na eni dimenziji; gre za povprečno ali srednje motene družine z blažjo obliko disfunkcionalnosti.

Kantor in Lehr (1976) razlikujeta tri tipe družin, odvisno od tega, na katerem mehanizmu feedbacka gradi družina vzdrževanje in uravnavanje distance med člani.

Zaprta družina vzpostavlja in vzdržuje toge meje, skladne norme in vrednote ter preprečuje sleherno spremembo. Zaprta družina deluje po principu negativnega feedbacka. Je popolno strukturiran sistem, v katerem je posameznik podrejen družini. Taka družina se pogosto spremeni v prazno lupino in razpade, ko se posamezni člani družine uprejo in postanejo agresivni.

Družina lahko gradi homeostazo tudi preko pozitivnega feedbacka, to je feedback spreminjanja. Tip poljubne (angl. random) družine podpira maksimum možne distance in raznolikost pričakovanj; napetost in odstopanja so pričakovani. Take družine bi lahko poimenovali tudi anarhične (po Brajši, 1990). So tako spremenljive, da ne morejo vzpostaviti identitete in njene kontinuitete. V taki

družini pravil skoraj ni; tudi mej, ki bi jih morali spoštovati, ne. Ekstremna družina tega tipa postaja kaotična.

Slika 1: Cirkumpleksni model (Olson in dr., 1989: 50)

Odrpte družine pa utemeljujejo svojo homeostazo na kombinaciji pozitivnega in negativnega feedbacka; spreminjanje je omogočeno, vendar tudi omejeno, da ne bi vodilo do togih meja ali v anarhijo.

V. Satir (1995) opiše značilnosti zaprtega in odprtega sistema na naslednji način: Za zaprti sistem je značilno nizko samospoštovanje, komunikacija je posredna, nejasna, nedoločna, nedosledna, zavira osebno rast. Stili komunikacije so pomirjanje, obtoževanje, računanje in odmikanje. Pravila, ki vladajo v družini, so zaprta, času neustrezna, nečloveška, ostajajo nespremenljiva, člani družine podrejajo in prilagajajo svoje potrebe obstoječim pravilom, izražanje mnenja je omejeno. Rezultat je nenačrtovan, zmeden, razdiralen,

neprilagojen. Samovrednotenje vse bolj načenjajo dvomi in vse bolj postaja odvisno od drugih.

Nasprotno pa je v odprtem sistemu samospoštovanje visoko, komunikacija je neposredna, jasna, določna, dosledna, spodbuja osebnostno rast. Stil komuniciranja je ustrezen. Pravila v družini so odprta, človeška, primerna času in se spreminjajo, ko je treba. Izražanje mnenja je svobodno. Rezultat ustreza stvarnosti, je primeren in konstruktiven. Samovrednotenje je vedno bolj zanesljivo, polno zaupanja in vedno več izvabi iz jaza.

R. Beavers (1976; Beavers in Hampson, 1993) utemeljuje svojo tipologijo na osnovi opazovanj in raziskovanja družin ter različnih meril in ključnih konstruktov interakcij funkcioniranja družine, ki jasno diferencirajo zdrave od manj zdravih družin.

Dve ključni dimenziji, ki definirata raven družinske funkcionalnosti, sta kompetentnost in interakcijski stili v družini.

Kompetentnost definira skozi zmožnost družine kot interakcijske enote, da dosega potrebne in vzgojne cilje v organizaciji in vodenju družine. Glavni elementi kompetentnosti so: 1. struktura družinske enote – gre za enakovredno vodenje družine, za močno koalicijsko staršev oz. drugih odraslih oseb in razvite generacijske meje, 2. stopnja spodbujanja avtonomije družinskih članov, ki se kaže v rastočem zaupanju, jasnih mejah, jasni in odprti komunikaciji ter sposobnosti reševanja oz. sprejemanja različnosti, 3. sposobnost reševanja konfliktov ter jasnega in neposrednega komuniciranja, 4. spontanost, izražanje široke palete čustev, optimizem.

Avtor sicer poudarja možnost, da kažejo družine različno stopnjo kompetentnosti v različnih interakcijah, toda večinoma ne najdemo velikih razlik v funkcioniranju na posameznih področjih, zato je globalna ocena kompetentnosti družine smiselna.

Interakcijski stil je dimenzija, ki jo je avtor povzel po Stierlinu in se nanaša na centripetalne (navznoter usmerjene) in centrifugalne (navzven usmerjene) tendence pri vplivanju na separacijo mladostnika. V centripetalnih družinah starši mladostnika vežejo nase, v centrifugalnih družinah pa spodbujajo mladostnikovo separacijo (Beavers, 1976). Družinski sistem zdravo funkcionira tedaj, ko je prilagodljiv. Kar pomeni, da se kompetentne družine, ki so se sposobne prilagoditi odgovornostim in razvojnim potrebam družine skozi življenjske cikle, spreminjajo tudi v stilu.

Avtor loči pet tipov družin. Zdrave družine so glede interakcijskega stila bolj ali manj uravnotežene (usmerjene tako navzven kot navznoter). Ekstreme v stilu lahko opazimo predvsem v motenih družinah, kjer gre za nižje stopnje kompetentnosti. Avtor povezuje interakcijske stile v manj kompetentnih družinah s tipi simptomov, ki se razvijejo pri posameznih družinskih članih. Člani, ki izhajajo iz navznoter usmerjene družine, bodo prej razvili simptome, kot so depresije, shizofrenija ipd., tisti iz navzven usmerjenih družin pa delinkventno vedenje, psihopatije ipd.

1. V prvi skupini gre za optimalno medsebojno prilagojenost med člani družine, z minimalno izraženimi tako centripetalnimi kot centrifugalnimi tendencami v interakciji. Te družine so se sposobne dogovarjati, spoštujejo individualnost in ambivalenco. V njih dominirajo toplina, intimnost in humor.
2. V drugi skupini je prilagojenost družinski skupini adekvatna, z minimalno izraženimi centripetalnimi in centrifugalnimi tendencami. Meje so relativno jasne, dogovarjanje je možno, vendar prihaja do določenih težav. Ambivalenco se dopušča, vendar stežka. Obdobja bližine in sodelovanja se izmenjujejo z obdobji boja za prevlado in kontrolo. Ti dve skupini – optimalna in adekvatna – označujeta v bistvu zdrave družine.
3. Za tretjo skupino, v katero uvrščamo tako imenovane srednje ali povprečno motene družine, je značilna slabša prilagojenost članov družini z bolj izraženimi centripetalnimi ali centrifugalnimi tendencami. Če so poudarjene centripetalne tendence, prihaja do nevrotskih motenj, če so poudarjene centrifugalne sile, pa do motenj v vedenju. Komunikacija je še relativno jasna, vendar je precej prisotna tendenca kontrole. Opažajo se distanciranost, tesnoba, jeza in depresija, ambivalenco pa se potlači.
4. Četrta je mejna skupina z izrazito slabo prilagojenostjo članov družini in izrazito prisotnostjo tako centripetalnih kot centrifugalnih sil. Med člani družine srečamo težje motene prisilne (anankastične) in mejne (borderline) osebnosti. Kaotičnost se izmenjuje s tiranijo, meje so šibke ali rigidne, opazni so distanciranost, depresija, napadi besa in jeze.
5. Najtežje motena je peta skupina, kjer skoraj ni medsebojnega prilagajanja. Gre za dominacijo centripetalnih tendenc, ki označujejo shizofrene člane družine,

ali pa za centrifugalne tendence, ki so značilne za težje sociopatije. Medsebojnega razmejevanja skoraj ni, komunikacija je nejasna, skupnega cilja v družini ni, družinski odnosi se odvijajo stereotipno. Dominirajo obup, cinizem in ambivalentna zbežanost.

Beavers in Hamson (1993) povzemata raziskave svoje skupine in zaključujeta, da: 1. čeprav lahko pojmujeemo optimalno družino kot tisto, ki je najbolj funkcionalna, ne moremo ugotavljati optimalnosti na osnovi statistične osnove. Pribl. 5 % družin celotnega vzorca in 11 % družin iz nekliničnega vzorca lahko uvrstimo v kategorijo optimalnih družin. 2. Statistična normalnost leži nekje med adekvatnimi in srednjimi družinami. 3. Resno disfunkcionalnih je relativno malo družin (3 do 11 % v klinični skupini).

Skyner (1982) navaja, ko povzema razne študije, da zdrave družine obstajajo, so pa redke. Precej enotno ugotavljajo, da je v populaciji približno 20 % disfunkcionalnih družin, okoli 20 % funkcionalnih – zdravih, 60 % pa "srednjih" ali "srednje motenih".

Tudi v timberlawnski raziskavi (Lewis in dr., 1976), ki temelji na Beaversovi teoriji, je bil kriterij za izbor zdrave oz. normalne družine definiran skozi odsotnost obravnavane patologije na ravni posameznika.

Lewis in sodelavci so v navedeni raziskavi opazovali družine, ki so se v projekt vključile prostovoljno. Opazovali so tako disfunkcionalne družine, v katerih je bil en član družine identificiran pacient, kot "normalne". Funkcioniranje družin so opazovali skozi različne naloge, pri čemer so jih snemali z videokamero.

Želja avtorjev je bila odkriti kvalitete družin, v katerih odraščajo sposobni (kompetentni), prilagodljivi in zdravi posamezniki. Želeli so odkriti dejstva in koncepte za uporabo v primarni preventivi in terapiji.

Zgodnejše študije, ki so slonele predvsem na proučevanju družin z identificiranim psihiatričnim pacientom, so ugotavljale, da uporabljajo disfunkcionalne družine drugačne interakcijske vzorce v komunikaciji kot funkcionalne družine. Izhajajoč iz te ugotovitve, so si želeli avtorji odgovoriti na vprašanje, ali se interakcijski vzorci, ki se pojavljajo v disfunkcionalnih družinah, v funkcionalnih pojavljajo v veliko manjši meri ali pa sploh ne. In če obstajajo, v čem se razlikujejo.

Avtorji študije ločijo tri vrste družin: resno disfunkcionalne, srednje motene in zdrave, funkcionalne družine. Njihovo funkcioniranje opišejo skozi strukturo moči, diferenciacijo (razvidnost mej), komunikacijo, odnose, doživljanje realnosti, čustva ter sprejemanje sprememb in izgub.

Raziskava je potrdila, da obstajajo med različno funkcionalnimi družinami kvalitativne razlike. Med funkcioniranjem optimalnih (zdravih družin ali družin z neobičajno stopnjo zdravja) in adekvatnih družin je ugotovljena statistično pomembna razlika v vseh spodaj navedenih točkah, razen v 7. točki. Obe vrsti družin vzgajata zdrave otroke, le da kažejo adekvatne družine več značilnosti "srednje" motenih družin (Skynner, 1982). Kvalitativne razlike se nanašajo na:

1. Afiliativno naravnost do sočloveka – ta je odprta, odzivna, zaupajoča – v nasprotju z nezaupanjem, umikom.
2. Visoko spoštovanje ločenosti, individualnosti, avtonomije, zasebnosti – v nasprotju s pričakovanjem strinjanja, konformizma in govorjenja v imenu drugih.
3. Odprto, jasno, iskreno komunikacijo – v nasprotju z zmedeno, nejasno, izmikajočo in utesnjeno komunikacijo.
4. Trdno starševsko koalicijo, enakopravnost, delitev moči med roditeljema – v nasprotju s stanjem brez koalicije oz. s koalicijo roditelja in otroka.
5. Fleksibilno kontrolo na osnovi dogovarjanja s temeljno hierarhijo *starši – otrok* – v nasprotju z rigidno, nefleksibilno kontrolo z nespremenljivimi pravili.
6. Visoko spontano interakcijo, humor, duhovitost – v nasprotju s togo, stereotipno interakcijo.
7. Visoko raven iniciativnosti – v nasprotju s pasivnostjo.
8. Podpiranje in spoštovanje enkratnosti in razlik, spoštovanje živih, močnih osebnosti – v nasprotju s pohlevnimi, stereotipnimi, konformističnimi tipi.

Avtorji ugotavljajo tudi razlike v odnosnem in spolnem funkcioniranju zakoncev v adekvatnih in optimalnih družinah, ki so naslednje:

Tabela 1: Razlike v odnosnem in spolnem funkcioniranju zakoncev v adekvatnih in optimalnih družinah (Skynner, 1982: 34)

	ADEKVATNE DRUŽINE	OPTIMALNE DRUŽINE
VLOGE	Prevladujejo tradicionalne spolne vloge – rigidne, stereotipne, izrazito deljene.	Prevladuje tradicionalna delitev vlog, vendar sta prisotni prijetna, vzajemna komplementarnost in recipročnost.
ODNOS	Možje so uspešni, agresivni, k delu usmerjeni. So bolj zadovoljni z življenjem kot ženske. So distancirani, ukvarjajo se z materialno platjo družine, ne dajejo pa družini emocionalne podpore. Žene so nesrečne, osamljene, čutijo se oddaljene od moža in preveč obremenjene z otroki. Nagnjene so k debelosti in depresivnosti ter utrujenosti. Interesi izven družine so omejeni.	Oba zakonca izkazujeta vzajemno veselje in zadovoljstvo z odnosom in življenjem na splošno. Moški so angažirani z delom, vendar so hkrati tudi odgovorni do potreb žen, jih podpirajo in so emocionalni. Žene se počutijo spoštovane in ljubljene. Imajo veliko aktivnih interesov izven družine, čeprav je vloga matere in žene centralna.
SPOLNOST	Redna, ponavadi v enakih presledkih (pribl. 2-krat tedensko). Možje so s spolnostjo bolj zadovoljni kot žene.	Več variabilnosti v frekveni spolnih odnosov (večkrat tedensko do 1-krat mesečno), vendar je prisotno visoko vzajemno zadovoljstvo pri obeh partnerjih. Gre za dolgoročno zvestobo.
PROSTI ČAS	Omejeno sodelovanje zakoncev z okoljem.	Zakonca sta angažirana v socialnem okolju.

Zdrave družine kažejo karakteristike visoko negentropičnega (odprtega) sistema. Ko organizem ni v boju s samim seboj, ko je sposoben sprejeti in zadovoljevati svoje osnovne potrebe, doseže najvišjo stopnjo negentropije – strukture s fleksibilno, prilagodljivo funkcijo. Struktura je jasna in fleksibilna, vendar dosežena na blag način. Od vseh članov družine, tudi najmlajših, se pričakuje aktivni delež. Člani družine se pogajajo, dobrodošel je vsak prispevek posameznika. Zelo pomembna je odprtost do bioloških potreb. Potreba po intimnosti ni razumljena kot šibkost. Jezo se razume kot znak, da je nekaj treba spremeniti ali popraviti. Interes staršev za spolnost je znak pozitivnih moči.

Lewis in Looney (1983 po Lewis, 1989) sta izhajajoč iz zaključkov timberlawnske študije skušala odkriti, ali velja model funkcionalnosti, odkrit pri družinah belcev srednjega razreda, tudi za družine nižjih slojev črnskih družin. Ko sta odkrila, da so si nasprotno s pričakovanji družine v funkcioniranju veliko bolj podobne kot različne, sta se odločila za longitudinalno raziskavo (Lewis, 1989).

V delu *The birth of the family* (prav tam) avtor uvede termin **kompetentnosti**, ki ga definira glede na dve osnovni nalogi družine: kompetentna družina ustvarja vzdušje, v katerem odraščajo psihično zdravi in avtonomni otroci, ki vstopajo v trajne odnose izven družine, hkrati pa omogoča utrjevanje osebnosti staršev in njihov nepretrgan razvoj. Ti dve nalogi sta pomembni skozi celotno življenjsko obdobje družine (prav tam: 2).

Izbor teh dveh nalog družine kot mere kompetentnosti družine reflektira notranje usmerjen pogled (angl. inner-directed view), usmeritev na dejstva, kaj lahko družina naredi za svoje člane.

V zgodnejših delih je avtor s sodelavci (tudi z Beaversom) predstavil raziskave, ki jih dopolnjujejo klinični podatki in ki podpirajo vpeljavo konstrukta kontinuuma kompetentnosti družine. Raziskave so pokazale, da združujejo družine na določeni točki kontinuuma določene strukturne značilnosti, tako da se kaže kontinuum od bolj do manj kompetentnih družin v prožnosti družinske strukture in sega od prožne preko rigidne do kaotične strukture.

Lewis definira nekatere pojme, ki jih uporablja pri opisu funkcioniranja družin, pri čemer postavlja odnose med partnerjema (staršema) kot temelj kompetentnosti družine (prav tam: 9; primerjaj z Beavers, 1976):

- Stopnja bližine se kaže skozi dejstvo, koliko si partnerja delita interese, aktivnosti, prijatelje, osnovne vrednote in zadovoljstvo v spolnosti.
- Stopnjo zavezanosti razume skozi dejstvo, koliko pomeni obema partnerjema zakonski odnos kot tisti prvi čustveni odnos v primerjavi z drugimi.
- Pri intimnosti gre za to, da si oba partnerja obojestransko delita ranljivost.

- Avtonomija pomeni stopnjo spodbujanja individualnosti, različnosti in neodvisnega funkcioniranja, ki jo struktura partnerstva omogoča.
- Moč pa je definirana kot odprt vpliv enega partnerja na drugega. Družine razvršča v pet skupin:
 1. Visokokompetentne družine. Starša si moč v družini delita, gre za visoko stopnjo bližine in zavezanosti. V takih odnosih je možna zaupnost. Navkljub bližini, zavezanosti in zaupnosti je vsak od staršev dobro individualiziran in sposoben avtonomnega funkcioniranja. Obstaja jasna meja med zavezništvom med staršema in otroki. Vzgojni stil ni niti permisiven niti avtoritaren, temveč avtoritativen. Starši prisluhnejo svojim otrokom ter upoštevajo njihove želje in čustva, predvsem pa ne obstaja nobena nejasnost glede delitve moči v družini. Komunikacija je odprta in spontana, prisotni sta empatija in velika sposobnost učinkovitega reševanja problemov. Družinski člani so spodbujani, da jasno izražajo čustva in mnenja, različnost je upoštevana in spodbujana. Konflikti se razumljivo pojavljajo, vendar se je družina z njimi sposobna soočiti in jih reševati. Spremembe so sprejemljive, izgube se odprto predelujejo. Družinsko vzdušje je toplo, humor je cenjen.
 2. Kompetentne, toda prizadete (angl. *pained*) družine razumejo avtorji kot tiste družine, ki se uvrščajo med visokokompetentne in jasno disfunkcionalne. Kompetentne so glede na dejstvo, da je visoko verjetno, da bodo njihovi mladostniki psihično zdravi. Prizadete so zato, ker obstaja med staršema prikrit konflikt v vprašanih bližine in zaupnosti, vendar konflikt ostaja med staršema in se vsaj glede zavezništva ne kaže v spremembah le-tega (v smislu vzpostavljanja zavezništva z enim od otrok). Odnos med staršema ni več enakovreden v delitvi moči, temveč eden od staršev vodi, drugi pa je voden. Tisti, ki vodi (ponavadi oče), je nekoliko oddaljen, izogiba se zaupnosti in bližini. Obstaja možnost, da se v tej vrsti družin menja vodenje med staršema, pogosto pa sta starša jasno individualizirana in sposobna avtonomnih aktivnosti. Ta vrsta družin spodbuja individualizacijo in avtonomijo članov družine, ne spodbuja pa razvoja tesnih povezanosti. Še vedno je močno izražena potreba po »biti družina«.

3. Dominantno-submisivne družine. Gre ali za komplementarne ali pa konfliktne družine. Pri komplementarnih gre za delitev moči med staršema, ko eden vlada, drugi pa se podreja, kar ustreza obema partnerjema. Ponavadi oče vlada, mati se podreja. V konfliktnih družinah pa si starša nista enotna glede delitve moči. Partner, ki se podreja, pogosto izraža pasivno-agresivne mehanizme in transgeneracijska zaveznitva z enim ali več otroki, kjer se kaže jasna opozicija do vladajočega partnerja. V takih zakonih gre za različne stopnje bližine, pomanjkanja zaupnosti, zavezanosti družini. Gre za toge sisteme, kjer tisti od staršev, ki je dominanten, odprto ali prikrito nadzira ostale družinske člane. Njegova prepričanja, mnenja, čustva naj bi obveljala, pogajanje v družini ne obstaja. Čustev, predvsem topline in skrbi za druge, se odprto ne izraža. Tisti od staršev, ki se podredi, ima – prav tako pa tudi otroci – težave z avtonomnostjo. Tovrstne družinske strukture so disfunkcionalne, ker obstaja velika verjetnost, da se bodo pri članih družine razvili psihiatrični sindromi.
4. Konfliktne družine, v katerih gre za kronično konfliktno razmerje med staršema. Konflikti nastajajo glede različnih vprašanj, denarja, spolnosti in vzgoje, v bistvu pa gre za konflikt glede strukture odnosa med staršema. Vsak od staršev si želi pridobiti močnejši položaj v družini, nihče se ne želi podrežati. Med takima zakoncema ni možna enakomerno deljena moč. Kronično konfliktno razmerje med zakoncema lahko razumemo znotraj systemskega funkcioniranja, ki omogoča kontakt brez bližine in zaupnosti. Obstajata dve obliki tovrstnih družin. Blažje motena je tedaj, ko se izmenjujejo bolj ali manj dolga obdobja konfliktnosti in bližine, huje motena pa je tedaj, ko gre za stalen konflikt med staršema. V družinah je zelo malo bližine, ni zaupnosti, nizka je stopnja zavezanosti in nikoli ni končan boj za moč. Odnos med staršema določa ton interakcij za ves družinski sistem. Prisotni so spori, prepiri in občasno tudi fizično obračunavanje. Otroci so ali potisnjeni v zaveznitva z enim od staršev ali pa se zelo distancirajo od družine. Komunikacija je neučinkovita, reševanje problemov je na nizki ravni, obstajajo manipulacije, igre moči, prikrivanja. Zelo malo je odprtega izkazovanja ugodnih čustev, še posebno zato, ker ta včasih kažejo na ranljivost. Tak sistem je disfunkcionalen in rigid, čeprav včasih omogoča nekaj učenja avtonomnega funkcioniranja, pri družinskih članih pa ne

spodbuja razvoja bližine.

5. Resno disfunkcionalne družine. Obstaja jih več vrst, pogosto pa jih raziskovalci sploh ne srečajo. Ko gre za simbiotičen odnos med staršema, le-ta zlijeta (angl. fused) svojo identiteto v eno, za katero so značilni mehanizmi projekcije in introjkcije. Opazovalcu deluje tak sistem kaotično, nerazumljivo, nedostopen je zunanjim vplivom. Otroci, rojeni v takem zakonu, so bodisi vključeni v simbiozo med staršema bodisi izključeni in na ta način zanemarjeni. Ko gre za primer, da eden od staršev dominira družini s svojimi psihotičnimi izpadi, gre najpogosteje za paranoidnega, dominantnega starša, kar sprejema bolj podredljiv in realen partner. Otroci so ali pa niso vključeni v to odnosno zmedo. Pri tretjem tipu gre za popolno odtujitev med družinskimi člani. Raziskave so potrdile, da so ti trije tipi družin pogosto povezani s prisotnostjo shizofrenije pri enem ali več članih družine. Člani družine so ali amorfnost povezani ali pa skrajno izolirani drug od drugega. Gre za neorganizirane družine. Komunikacija je pogosto fragmentarna in nejasna, čustva so pogosto neprimerna situaciji – ali jih ni ali pa so intenzivna, toda primitivna. Terapevti ugotavljajo, da je s tovrstnimi družinami težko delati in so čisto neodzivne.

Številni avtorji se s konceptom kompetentnosti ne strinjajo in ugotavljajo, da ima lahko vsaka družina svoja močna kot tudi šibka področja.

Lewis (1989) pa dodaja (kot tudi mnogi drugi avtorji, npr. Walsh, 1993), da je pomemben kriterij za evalvacijo kompetentnosti družine kontekst, v katerem je družini zagotovljeno osnovno preživetje. V družinah, ki se dnevno ukvarjajo s preživetjem, se organizacija, distribucija moči in stili komunikacije drugače izkazujejo. Poleg tega je treba upoštevati seveda tudi etnične in kulturne značilnosti okolja, v katerem družine živijo, saj so vrednote tesno in kompleksno povezane s konceptom kompetentnosti.

Beaversov model kompetentnosti, na katerem je slonelo raziskovanje družine v moji doktorski disertaciji (Poljšak Škraban, 2002), se je pokazal kot uporaben model za raziskovanje vloge družine v psihosocialnem razvoju mladostnic. Družine, ki so jim pripadale mladostnice, so se jasno in dosledno razporedile na kontinuumu kompetentnosti v dve skupini – na manj in bolj kompetentne družine –, pri čemer se je potrdila predpostavka, da

je v kompetentni družini omogočen razvoj ne le otrokom, temveč tudi staršem. To se je pokazalo skozi sicer ne prav visoke, toda statistično pomembne korelacije med kompetentnostjo družin ter stopnjo psihosocialnega razvoja mladostnic in staršev, pri čemer so rezultati raziskave tudi pokazali, da je kompetentnost družine boljši prediktor stopnje psihosocialnega razvoja mladostnic kot pa stopnja psihosocialnega razvoja staršev.

L'Abate (1994; 1997) pa je predstavil razvojno teorijo, ki kot temelje psihične (osebne) in družinske (medosebne) kompetentnosti postavlja sposobnost za ljubezen in pogajanje.

Osebno in medosebno kompetenco je poudaril zato, ker definirata osebnost razvojno, skozi diferenciacijo posameznika v interakciji z okoljem.

Sposobnost za ljubezen vsebuje dve komponenti: pripisovanje pomena sebi in drugim ter intimnost. Človek se v družini uči sposobnosti za ljubezen od najzgodnejšega obdobja iz enega od štirih možnih položajev samovrednotenja ali samospoštovanja (L'Abate, 1994: 52–53):

1. Otrok se uči zahtevati in pritrditi lastnemu pomenu, ne da bi to šlo na račun drugega člana v družini. To je verjetno posledica ravnanja staršev in skrbnikov, ki pričakujejo obojestransko ugodne izide (jaz sem pomemben, ti si pomemben; oba potrebujeva zmago, dokler sva skupaj). Tako pozitivno pripisovanje sebi in drugim vodi v samoizpolnitev.
2. Otrok se uči zahtevati in pritrditi lastnemu pomenu na račun drugega, bodisi roditelja bodisi sorojenca (jaz sem pomemben, ti nisi; jaz zmagam, ti izgubiš – dobim karkoli, kadarkoli). Izid je sebičnost narcističnega posameznika, ki naredi vse, kar je potrebno za trenutno zadovoljitev, ne glede na takojšnje ali dolgoročne posledice zanj ali za tiste, ki jih ima rad.
3. Otrok se uči zanikati lasten pomen in pritrditi pomenu drugega (jaz nisem pomemben, ti si pomembnejši od mene; ti zmagáš, jaz izgubim). Izid je nesebičnost soodvisnih posameznikov, ki se definirajo v pojmih mučeništva, žrtvovanja sebe za druge.
4. Otrok se nauči zanikati lastni pomen in pomen drugih (ker nihče od naju ni pomemben, izgubiva oba). Ta položaj pelje do izida, kjer jaz ni več razviden, kar lahko pelje do ekstremne psihopatologije in ekstremne disfunkcionalnosti.

Jasno je, da so funkcionalne družine le tiste, kjer želi vsakdo zmagati, ne da bi šla zmaga na račun drugega. Disfunkcionalne pa so tiste družine, kjer gre zmaga na račun drugega ali kjer vsakdo izgubi in nihče ne zmaga.

Čačinovič Vogrinčičeva (1998) povezuje pripisovanje pomena sebi in drugim s pravico do resničnosti in s temeljnima potrebama družine – s potrebo po avtonomiji in povezanosti z občutkom lastne vrednosti, ki daje posamezniku dovolj varnosti, da lahko tvega pogajanja.

Intimnost, ki je druga komponenta sposobnosti za ljubezen, omogoča podelitev prizadetosti in strahu pred prizadetostjo (ranljivostjo). Intimnost v družini je prisotna, če so člani emocionalno na razpolago drug drugemu tako, da nikomur ni odvzeta možnost, da čuti in deli bolečino in veselje z drugimi.

Sposobnost za pogajanje (barantanje, reševanje problema, odločanje) v družini omogočata določena struktura družine in proces, ki ga struktura določa. Struktura napoveduje rešitve v procesu pogajanja; če je funkcionalna, bo proces pogajanja uspešen, če je pomanjkljiva, bo proces pogajanja upočasnen in učinek slab. Struktura pomeni način, kako si družina deli avtoriteto (kdo v družini odloča) in odgovornost (kdo odločitve izvaja). Gre za to, ali si odločitve in odgovornosti družina deli glede na sposobnosti, izkušnost in dogovor ali pa so odločitve sprejete brez razprave. Pomembno je tudi, kdo odločitve izvaja. Ali tisti, ki jih sprejema, ali jih le-ta naloži drugim. Tako ločimo enakopravno-demokratično, avtoritarno-nasilno in permisivno-anarhično sprejemanje odločitev.

Sposobnost za pogajanje »prinese novo dimenzijo v povezovanje socializacije z nalogo družine, da omogoči vsakemu članu dovolj dobro avtonomijo in dovolj dobro povezanost. Pogajanje ustvarja hkrati možnost za edinstvenost in prostor za soočenje.« (Čačinovič Vogrinčič, 1998: 104.) Kot že rečeno je proces pogajanja odvisen od strukture družine.

Za učinkovito pogajanje v družini je torej potrebna:

- določena stopnja funkcionalnosti družine (razvito pripisovanje pomena sebi in drugim, ki omogoča visoko raven samovrednotenja in samospoštovanja vseh družinskih članov),
- razvita intimnost (kompetentno doživljanje in izražanje čustev), ki omogoči družini, da razvije veščine pogajanja (gre za spretnosti

pri pogajanju, reševanju problemov in sprejemanju odločitev: zmožnost misliti različne alternativne poti in izračunati možno ceno pri iskanju rešitev za družino; zmožnost družine, da se odzove na življenjske naloge, ki so ji postavljene; osveščenost o tem, ali izbrane rešitve delujejo ali ne; sposobnost, da se izbire spremenijo, da bi bolj ustrezale potrebam družine) ter

- pripravljenost (motivacija) za pogajanje, odvisna od prioritete, ki jih družina ima; gre za to, ali se družina želi pogajati o konfliktnih ali potencialno konfliktnih in morebiti bolečih temah ali pa se določenih tem raje izogiba.

Kompetentnost v sposobnosti za ljubezen in pogajanje se pri otrocih razvije skozi modeliranje starševskih vzorcev.

Kot je razvidno iz predstavljene teorije, povezuje L'Abate funkcionalnost družine z načini ravnanja družine in s sposobnostjo za ljubezen (predvsem iz komponente pripisovanja pomena sebi in drugim), iz katere izhaja stopnja samospoštovanja posameznika. Kompetentnost družine (v ožjem smislu) pa izhaja tako iz intimnosti kot komponente sposobnosti za ljubezen kot iz večšin pogajanja. Torej je kompetentnost nekako nadreden oz. bolj kompleksen pojem od funkcionalnosti, kajti avtor nadalje izpelje iz obeh sposobnosti (sposobnosti za ljubezen in sposobnosti za pogajanje) 4 ravni osebne in medosebne kompetence (kompetentnost v širšem smislu) (L'Abate, 1997: 46):

1. sposobnost za ljubezen in pogajanje,
2. sposobnost za ljubezen – ne pa za pogajanje,
3. sposobnost za pogajanje – ne pa za ljubezen,
4. nesposobnost za ljubezen in pogajanje.

Najvišja raven kompetence je dosežena, ko družina razvije obe sposobnosti – sposobnost za ljubezen in sposobnost za pogajanje.

Druga in tretja raven se glede na izid med seboj ne razlikujeta pretirano, odvisni pa sta od osebnosti parterjev in njunega odnosa. Avtor navaja naslednji primer: ob smrti v družini se znajo v nekaterih družinah emocionalno podpirati in izgubo skupno lažje prebolijo, ker pa so šibkejši v pogajanju, imajo težave pri dogovarjanju v zvezi s pogrebom in kasneje delitvijo premoženja. In obratno, ponekod lažje urejajo organizacijske zadeve, težje pa spregovorijo o čustvih in prebolevajo izgubo, ker intimnosti ne znajo deliti z drugimi. Oba izida nista najbolj funkcionalna.

Najnižja je seveda četrta raven, kjer gre za najnižjo individualno, partnersko, družinsko in odnosno kompetenco.

Naj zaključim z eno najstarejših hipotez o zdravi družini, ki jo postavlja Ackermann (1966, s. 383): »Družina je zdrava, če uresniči biološke potenciale odnosa roditelj - otrok in mož - žena: zagotoviti mora zaščito pred nevarnostmi in materialni obstoj družine; pripadati mora skupnosti in biti varno integrirana; navznoter mora biti enotna, sposobna, da se sama stabilizira in raste; ohraniti mora sposobnost, da se prilagaja spremembam. Družina mora imeti cilje in realistične, primerne, uresničljive vrednote. Družina mora zagotoviti vzdušje, v katerem se bo psihološka identiteta njenih članov uskladila z identiteto družinske skupine, tako da bo omogočala individualizacijo. Družinske vloge morajo biti v skladu s spolom, dobro definirane in morajo omogočati zadovoljevanje temeljnih potreb njenih članov. Če pride do konfliktov in pomanjkljivega zadovoljevanja osebnih potreb, mora imeti družina psihološka sredstva za korektno percepcijo problema. Sposobna mora biti, da najde rešitev, ki pomeni zadovoljevanje potreb in rast njenih članov. Sprejemanje identitet posameznika in družine ustvarja možnosti za individualno avtonomijo in ustvarjalnost. Vzgoja mora upoštevati telesne in duševne potrebe otroka in preprečiti tekmovanje (rivalstvo) med potrebami staršev in potrebami otrok. Pokazatelj zdravih družinskih odnosov je ustvarjalna komplementarnost v vlogah mož - žena, roditelj - otrok, ne pa odsotnost konfliktov.«

Ackermannova hipoteza o zdravi družini daje skoraj popoln opis družine, ki lahko zagotovi zdravje posameznika.

Kot vidimo, uporabi Ackermann pri definiranju zdrave družine dva koncepta: koncept identitete (psihološke identitete), ki zajema težnje, pričakovanja in gledanja družine, ter koncept stabilnosti vedenja, ki se nanaša na vzdrževanje kontinuitete identitete v času, na način kontrole konfliktov, ki je značilen za družino, in na sposobnost družine za spreminjanje, rast, razvoj oziroma na sposobnost za prilagajanje.

Identiteta družine se oblikuje skozi izkustvo skupnega življenja članov družine v njihovih specifičnih vlogah. Družina mora izoblikovati način, kako bo v nujnih procesih prilagajanja ohranila družinsko identiteto in omogočila članom, da ohranijo osebno identiteto. Med identiteto in stabilnostjo avtonomnega posameznika oz. družine obstaja kontinuiteta.

Zaključek

Za večino omenjenih avtorjev pomeni funkcionalnost družinskega sistema prožnost sistema (npr. Kanthor in Lehr, 1976; Satir, 1995), torej potencial spreminjanja (Beavers, 1976) ali pa uravnoteženost.

Walsheva (1993: 58) v pregledu teorij izloči pomembne procese, za katere meni, da prispevajo k zdravemu funkcioniranju družine. Gre za:

- Povezanost družine in zavezanost članov družine k skrbi in vzajemni podpori med njimi (Mi smo družina).
- Spoštovanje individualnih razlik, avtonomije in potreb posameznikov ter vzgajanje razvoja dobrega počutja družinskih članov vseh generacij.
- Za par (starša) so značilni vzajemno spoštljiv odnos, podpora ter enakomerna delitev moči in odgovornosti.
- Za vzgojo in skrb, zaščito in socializacijo otrok ter skrb za druge ranljive člane družine je pomembno učinkovito izvršilno vodenje in avtoriteta staršev.
- Organizacijska stabilnost, za katero je značilna jasnost, konsistentnost in predvidljivost v vzorcih interakcije.
- Prilagodljivost: prožnost v zadovoljevanju notranjih in zunanjih potreb po spremembi, učinkovito spoprijemanje s stresom in problemi, ki izhajajo iz stresa, ter obvladovanje sprememb in izzivov, ki jih prinašajo prehodi v različna življenjska obdobja.
- Odprta komunikacija, za katero je značilna jasnost v pravilih in pričakovanjih, prijetna interakcija ter široka paleta izražanja čustev in empatičnih odgovorov.
- Učinkovito reševanje problemov in konfliktov.
- Sistem vrednot, ki omogoča vzajemno zaupanje, obvladovanje problemov in povezanost s preteklimi in prihodnjimi generacijami, etične vrednote in zavzemanje za širšo skupnost.
- Primerni ekonomski viri za zadovoljitev temeljne varnosti in psihosocialna podpora razširjene družine, mreže prijateljev ter skupnosti in večjih socialnih sistemov.

Vsak od teh procesov prispeva k drugim komponentam in jih krepi. Pomembno je, da razumemo, da so lahko omenjene

komponente funkcioniranja (katerekoli oblike in sestave) družine organizirane in izražene na različne družini prilagojene načine. Npr. v enostarševskih družinah se udejanja spoštljiv odnos med roditeljem in morebitnim partnerjem roditelja (glej točko 3). Seveda pa je možno, da nastaja v taki družini več problemov z delitvijo moči in odgovornostjo.

Torej je naloga strokovnjaka, ki dela z družino, da je pri svojem delu pozoren na navedene procese, ki jih skupaj z družinskimi člani prepozna, reflektira in ozavešča ter omogoča prostor za soočenje in njihov razvoj.

Literatura

Ackermann, N. W. (1966). *Psihodinamika porodičnog života*. Titograd: Grafički zavod.

Beavers, W. R. (1976). Theoretical basis for family evaluation. V J. M. Lewis, W. R. Beavers, J. T. Gossett in V. O. Philips (ur.), *No single thread* (s. 46–82). New York: Brunner/Mazel, Publishers.

Beavers, W. R., in Hamson, R. B. (1993). Measuring family competence: The Beavers systems model. V F. Walsh (ur.), *Normal family processes* (s. 73–103). London: The Guilford Press.

Brajša, P. (1990). *Drugčiji pogled na brak i obitelj*. Zagreb: Globus.

Čačinovič Vogrinčič, G. (1998). *Psihologija družine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Epstein, N. B., Bishop, D., Ryan, C., Miller, I., in Keitner, G. (1993). The Mc Master model: View of healthy family functioning. V F. Walsh (ur.), *Normal Family processes* (s. 138-160). New York: The Guilford Press.

Kantor, D., Lehr, W. (1976). *Inside the Family*. San Francisco: Jossey -Bass Publishers.

L'Abate, L. (1994). *Family Evaluation*. London: Sage Publications.

L'Abate, L. (1997). *The Self in the Family, A Classification of Personality, Criminality and Psychopathology*. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Lewis, J. M. (1989). *The birth of the family. An empirical inquiry*. New York: Brunner/Mazel, inc.

Lewis, J. M., Beavers, W. R., Gossett, J. T., Phillips, V. A. (1976). *No Single Thread. Psychological Health in Family Systems*. New York: Brunner/Mazel.

Minuchin, S. (1974). *Families & Family Therapy*. London: Tavistock Publications.

Olson, D. H., McCubbin, H. I., Barnes, H. L., Muxen, M. J., Larsen, A. S., Wilson, M. A. (1989). *Families, What Makes them Work*. London: Sage Publications.

Petzold, M. (1996). The psychological definition of "the family". V M. Cusinato (ur.), *Research on family resources and needs across the world* (s. 25–44). Milano: LED.

Poljšak Škraban, O. (2002). *Vloga staršev in interakcij v družinskem sistemu pri oblikovanju identitete študentk socialne pedagogike*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Satir, V. (1995). *Družina za naš čas*. Ljubljana: CZ.

Skyner, R., Cleese, J. (1994). *Družine in kako v njih preživeti*. Ljubljana: Tangram.

Švab, A. (2001). *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Walsh, F. (1993). Conceptualization of normal family processes. V F. Walsh (ur.), *Normal Family Processes* (s. 3–69). London: The Guilford Press.

Pregledni znanstveni članek, prejet junija 2005.